

XXIII JORNADES DE LA SAC: SIMEÓN DE GUINDA Y APEZTEGUI, EL COPRÍncep DESCONEGUT

Simeón de Guinda i els privilegis andorrans¹

Jordi Buyreu i Juan

Doctor en Història Moderna. Professor del Departament d'Història i Arqueologia de la Universitat de Barcelona i professor d'Histoire-Géo du Lycée Français de Barcelona. j.buyreu@ub.edu

Resum

Simeón de Guinda i els privilegis andorrans

La classe dirigent, connectada amb les xarxes comercials pirinenques, necessitava el manteniment dels privilegis medievals per conservar i augmentar el seu estatus polític i econòmic. Així es poden explicar les contradiccions polítiques per part de tothom i per tant sota el compromís del control del contraban es negociaren els privilegis, usos i costums dels andorrans després d'un procés judicial amb les autoritats espanyoles.

Simeón de Guinda y los privilegios andorranos

La clase dirigente, conectada con las redes comerciales pirenaicas, necesitaba el mantenimiento de los privilegios medievales para conservar y aumentar su estatus político y económico. Así se pueden explicar las contradicciones políticas por parte de todos y por tanto bajo el compromiso del control del contrabando se negoció los privilegios, usos y costumbres de los andorranos después de un proceso judicial con las autoridades españolas.

Résumé

Simeón de Guinda et les privilèges andorrans

La classe dirigeante, en contact avec les réseaux commerciaux pyrénéens, avait besoin du maintien des privilèges médiévaux pour préserver et accroître son statut politique et économique. C'est ainsi que peuvent s'expliquer les contradictions politiques de chacun et c'est pourquoi, sous l'engagement de contrôler la contrebande, les privilèges, usages et coutumes des Andorrans ont été négociés après une procédure judiciaire avec les autorités espagnoles.

Simeón de Guinda and Andorran privileges

The ruling class, with connexions with the Pyrenean trade networks, needed the maintenance of medieval privileges to preserve and increase their political and economic status. This is how political contradictions by some can be explained and this is how under the commitment of smuggling control the privileges, the customs of Andorra were negotiated after a judicial process with the Spanish authorities.

rec que vaig ser jo qui per primera vegada insinuà la substancial importància que tingué en Simeón de Guinda en el llarg camí que els andorrans han fet en els últims tres segles per mantenir la preuada independència enmig dels dos estats amb els quals fan frontera: França i Espanya.² Segurament per això els membres organitzadors de les XXIII Jornades de la Societat Andorrana de Ciències sota el títol *Simeón de Guinda i Apeztegui, el Copríncep desconegut*, tingueren la gentilesa de convidar-me. Aquell 21 de maig vaig parlar sobre la relació del personatge amb els privilegis andorrans. Va ser una jornada molt fructífera acadèmicament i intel·lectual ja que aprofundírem sobre el personatge de qui va ser Bisbe de la Seu d'Urgell i el context històric i social del Pirineu a la convulsa primera meitat del segle XVIII.

Aprofitaré doncs aquestes línies per fer un estat de la qüestió sobre el seu govern, la importància d'algunes de les decisions que prengué i matisaré els meus plantejaments inicials.

No pretenc tornar a parlar de forma exhaustiva sobre els avatars, les dificultats, les negociacions dels andorrans durant el context de la Guerra de Successió a la Corona

1. Aquest treball forma part del projecte de recerca finançat pel Ministerio de Ciencia, Innovación y Universidades amb el títol: *Agentes e Instituciones en la red catalana del Mediterráneo (Siglos XVI-XVIII)* referència: PID2021-126340NB-I00 i també en el marc del Grup d'Estudis d'Història del Mediterrani Occidental (GEHMO) de la Universitat de Barcelona, reconegut com a grup consolidat i finançat per la Generalitat de Catalunya (referència GGC2021A).

2. Jordi BUYREU, "Aspectes polítics i socials a l'Andorra de l'època moderna" dins de Ernest BELENGUER (Dir.) i Susanna VELA (Coord.) *Història d'Andorra*, Edicions 62, Barcelona 2005: 230-238.

Hispanica³ ni tampoc de les repercussions que tingué el conflicte a les Valls.⁴ Ara bé, sí que vull remarcar que Simeón de Guinda va ser nomenat Bisbe de la diòcesi d'Urgell el 1714 per la cort de Madrid després de la victòria de Felip V a la península i segons estipulava el Patronat Regi del qual gaudia el monarca hispànic des de l'època dels Reis Catòlics.⁵ La diòcesi urgellenca era un enclavament força sensible per múltiples aspectes geopolítics i socials des de l'època medieval i dos personatges es posaren al capdavant de l'aixecament austriacista a la zona:⁶ d'una banda el degà del capítol catedralici, Pau de Vilana-Perles.⁷ D'altra banda Francesc Carreu dirigí la revolta política a la Seu d'Urgell. Aquest últim tingué un paper important a les Valls d'Andorra, ja que en va ser el Veguer episcopal.⁸

El nou bisbe, a mesura que anà coneixent els esdeveniments dels anys anteriors, segur que tenia tota aquesta informació. I també sabia que hi hagué una potent xarxa clientel·lar clarament favorable a l'arxiduc i alguns dels seus integrants es van haver d'exiliar. Francesc Carreu va ser un d'ells, car arribà a ser ministre i guarda segells de l'emperador. Els últims anys de vida, però, tornà a la seva població natal. El seu germanastre, Llorenç Tomàs va ser membre de la Junta eclesiàstica de Catalunya - constituïda per l'arxiduc-, Canceller del Principat i president de la Reial Audiència. També s'exilià a Viena, on hi morí.⁹ Com dic, tot això, i segurament molt més, en Simeón de

Guinda ho va conèixer a mesura que es familiaritzava amb la seva nova destinació. Però alhora també va palesar que la ubicació geogràfica, la latitud, l'altitud i la frontera, en marcaven clarament els usos econòmics i comercials.¹⁰ Precisament aquesta realitat, juntament amb els privilegis provinents dels pariatges medievals havia modificat l'economia andorrana.¹¹ A més a més, a partir de la segona meitat del segle XVII va anar canviant el concepte de frontera a tot el Pirineu, car s'abandonà el concepte de frontera espai i s'imposà el concepte de línia de frontera. I tot plegat acabà derivant que les principals famílies apostessin de forma gradual per pagar els drets fronterers.¹³ Així doncs, el nou Bisbe es trobà amb una realitat força versàtil, ja que una part de la societat andorrana (els focs grossos) havia constatat el canvi copernicà amb la frontera, la pressió militar del conflicte hispano-francès durant tota l'època moderna, especialment amb la Guerra de Successió, i la necessitat de mantenir els privilegis medievals. D'altra banda, per a la resta de la societat andorrana, amb una economia gairebé de subsistència, la pràctica del contraban generava uns ingressos extres i força elevats. Aquesta altra part de la societat andorrana tenia una visió contrària a tot aquest plantejament. A mesura que avançà l'època moderna, amb el tabac com un nou element de distorsió, augmentà la tensió entre ambdues visions.¹⁴

3. Jordi BUYREU, "Entre Felipe V y Carlos III: la Guerra de Sucesión en los valles de Andorra" dins *Estudis: Revista de Historia Moderna* 2013, No 39: 173-192.

4. Jordi BUYREU, "La Guerra de Successió i les seves conseqüències com a eixos vertebradors del segle XVIII andorrà" dins d'Antoni PUIG, *Polítar andorrà*, edició a cura d'Ignasi J. Baiges, Andorra la Vella, Consell General, 2015: 59-95.

5. El bisbe anterior, Julián Cano, va fugir en el moment que va esclatar la revolta (1705). *Diccionari d'història eclesiàstica de Catalunya*, Barcelona 2000. Vol I pàg. 411.

6. J.A. PLANES, *El general Moragues i la fortalesa de Castellciutat. La Guerra de Successió a la Seu d'Urgell*, Barcelona 2011.

7. Aquest personatge era el germà de Ramon Frederic de Vilana-Perles, secretari de l'arxiduc Carles. Sobre la família Vilana-Perles, A. GARCÍA ESPUCHE, "Els Vilana Perlas i la casa del Regomir: del notariat al poder" dins de *Estudis Històrics i Documents dels Arxius de Protocols XXI*, 2003: 267-319. També S. SARDINÉ, Jo, *Vilana-Perles. El diplomàtic català que va moure els fils de la Guerra de Successió (1704-1734)*, Lleida 2013.

8. Jordi BUYREU, *Diplomatari de la Vall d'Andorra. Segle XVIII*, Andorra la Vella 2012, doc. 5.

9. Neus BALLBÉ, "Els eclesiàstics austriacistes durant la guerra de Successió d'Espanya: el cas de Llorenç Tomàs i Costa, canceller del Principat de Catalunya (1705-1714)" dins de *Pedralbes* 28: 73-88.

10. Domènec BASCOMPTE, "Les valls d'Andorra als segles XVI i XVII", *Institut d'Estudis Andorrans* 1991: 285-293. Domènec BASCOMPTE, "L'Andorra agrícola dels segles XVI al XVIII: entre terres i prats", *Estudis d'Història Agrària* 18, 2005: 47-65.

11. Olivier CODINA, "L'economia andorrana moderna (1550-1815)" dins d'Ernest BELENGUER i Susanna VELA, *Història d'Andorra. De la prehistòria a l'edat contemporània* 2005: 179-215.

12. Patrici POJADA, "Una historiografia de les fronteres a l'època moderna a través d'alguns casos ibèrics", *Índice Histórico Español* 129, 2016: 51-76.

13. Jordi BUYREU, "Noves aportacions a les xarxes comercials andorranes dels segles XVII i XVIII" dins de Jaume DANTÍ (Coord.), *Història connectada entre Catalunya i la Mediterrània (segles XVI-XVIII)*, Rafael Dalmau, Editor, Barcelona 2021: 117-152.

14. Olivier CODINA, "L'economia andorrana moderna (1550-1815)".... p. 213-214; David MAS, "La repressió del cultiu de tabac al segle XVIII", *Butlletí del Comitè Andorrà de Ciències Històriques* Núm. 1: 141-153.

Si intentem posar-nos en la persona de Simeón de Guinda, no hem de perdre de vista que forma part del bàndol guanyador del conflicte successori. Així doncs, ell i tots els seus integrants tenien una actitud clarament hostil sobre els perdedors. Recordem que la zona fronterera de les Valls i la fortalesa de Castellciutat van sucumbir a l'exèrcit francohispanic el 1713.¹⁵ Gairebé un any després, el 20 de setembre de 1714, el duc de Berwick informava i amenaçava els còsols de la Seu d'Urgell des del "*campo delante de Barcelona*" de què havia passat a la ciutat Comtal.¹⁶ L'any següent el bisbe de Segorbe s'expressava tot dient "*Que universalment todo lo que sea procurar borrar lo que tenía la Corona de Aragón antes de la conquista será muy conveniente, no sólo al Rey y a la Monarquía, sino a ellos mismos; porque las libertades que tenían son las que les han perdido y las gracias que la clemencia del Rey le ha hecho después de la conquista, en lugar de mejorarlos, los ha empeorado; quedando con más hambre para conseguirlo todo y aún no quedarían contentos. Y así aún mudar los nombres de Reynos en provincias y los de capitales, poniéndoles los de sus Patronos, u otros, y sería útil especialmente en éstas que tienen humos de Repúblicas, para que se allanasen*".¹⁷ De fet Simeón de Guinda no jurà el càrrec davant les autoritats andorranes fins el 19 d'octubre de 1715, tot i que durant tot aquell any el bisbe formà part de l'aparell repressor al Principat.¹⁸ Així doncs, Simeón de Guinda va ser Bisbe d'Urgell, membre del bàndol guanyador i de l'aparell repressor i Copríncep d'Andorra i acabem de veure quines van ser les consignes que venien de la cort de Madrid. En canvi, ens trobem que els andorrans mai s'amagaren que "*lo vestuari, la llengua, los usos, y costums son los dels catalans,*

especialmen los del partit de la Seu de Urgell ab que los que tenen comunicació més ecspedida" segons deia Fra Tomàs Junoy el 1838.¹⁹

De fet, la seva *Relació sobre la Vall d'Andorra* segueix fil per randa els plantejaments d'Antoni Fiter i Rossell amb el seu *Manual Digest* el 1748 i posteriorment l'Antoni Puig el 1764 amb el *Polítar andorrà*. Aleshores tenim, si utilitzem la terminologia filològica, un oxímoron. Això que com a figura retòrica té infinites possibilitats literàries, en termes de pensament polític de finals de l'època moderna podem veure que és força més complex.

Fins ara he subscrit més d'una vegada que d'una banda el Bisbe no volia perdre les seves prerrogatives com a senyor jurisdiccional de les Valls i d'altra banda l'habilitat negociadora dels andorrans en moments crucials de la seva història, un dels quals és el Set-cents en plena constitució de l'estat-nació, com alguns elements imprescindibles per entendre la realitat política andorrana actual. Evidentment encara han de succeir molts esdeveniments per arribar a l'Andorra dins de les Nacions Unides de 1993, entre d'altres, les negociacions, amb una causa judicial inclosa, amb la que es blindaren els privilegis de les Valls el 1731 i la posterior consciència d'una part de la societat andorrana, visualitzada en les persones d'Antoni Fiter i Antoni Puig. Ara bé, crec que a aquestes alçades hem d'afegir algun element més que, si més no, haurem de tenir en compte per tal de fer algunes matisacions o potser que serveixi per tal d'iniciar alguna línia de recerca.

Ja fa gairebé 10 anys que el grup de recerca, Estudi demogràfic de l'Andorra moderna (segle XVI-1830),²⁰ treballa sobre la població andorrana a l'època moderna. No és el lloc per explicar-ne les línies principals, però sí que cal dir que mitjançant l'anàlisi dels sacramentaris es pot

15. Albert VILLARÓ, "El setge de Castellciutat" dins d'Agustí ALCOBERRO (Dir.), *Catalunya durant la Guerra de Successió*, Barcelona 2006. Vol. II: pàg. 80-82.

16. Arxiu Comarcal de l'Alt Urgell (ACAU), Correspondència, 20-09-1714. Unides i l'Imperi) el 1718 per frenar les tropes espanyoles a Itàlia, i això portarà de nou el conflicte a la frontera pirinenca a partir de l'any 1719.

17. Joaquim ALBAREDA, *Catalunya en un conflicte europeu. Felip V i la pèrdua de les llibertats catalanes (1700-1714)*, Barcelona 2001: 147-202.

18. Josep Maria TORRAS, *Felip V contra Catalunya*, Barcelona, Rafael Dalmau, Editor, p. 131-133.

19. Fra Tomàs JUNOY, *Relació sobre la Vall de Andorra*, Madrid 1995:17-18.

20. Els membres del grup són Jordi Buyreu, Sònia Gual, Valentí Gual, Xavier Jorba, Raimon Masdéu i Adrià Sastre. Aquesta recerca ha estat sota la subvenció del Ministeri de Cultura, Joventut i Esports del Govern d'Andorra (APTA XXX-AND/2019).

arribar a un coneixement força exhaustiu de la micro-història andorrana i que de vegades és important per entendre la macro-història com n'és el cas.

Hem dit que durant el conflicte successori hispànic al bisbat d'Urgell hi hagué grups molt ben connectats políticament que posicionaren el territori en el bàndol austriacista. Una de les persones destacades d'aquest moviment va ser en Francesc Carreu. Precisament ara sabem que la seva dona, Anastàsia Bononat va conspirar a les Valls per tal d'eludir el control que l'administració borbònica i el Bisbe exercien sobre la Seu d'Urgell durant l'episodi de 1719.²¹ Dir també que Joan Antoni Torres, Síndic de les Valls, va ser un dels principals negociadors amb les autoritats borbòniques i austriacistes²² durant la guerra, i igualment sabem que el 1719 estigué conspirant en favor del bàndol austriacista. Però ara coneixem, entre d'altres, que un dels fills de Francesc Carreu i Anastàsia, Francesc, casà amb Joana Anna Moles Rossell d'Andorra la Vella.²³ I alhora que en Joan Antoni Torres Rossell era membre de la família Rossell Fiter d'Ordino.²⁴ Totes aquestes persones estaven connectades amb les xarxes comercials andorranes que utilitzaven els privilegis per aconseguir uns rèdits econòmics considerables tot enllaçant els territoris francès i català.²⁵

Sembla doncs, que aquestes noves aportacions ens obren alguna nova línia de reflexió: Simeón de Guinda tot i la clara posició de preeminència institucional i política que hagués pogut mantenir sota el paraigua del nou ordre borbònic, se n'adonà d'una forta inestabilitat social. La causa austriacista estava molt arrelada entre els sectors relacionats amb les xarxes comercials i aquests

necessitaven dels privilegis per poder mantenir una situació notablement avantatjosa. Sembla que només així s'entén des de la perspectiva del segle XXI el posicionament de tothom. El Bisbe no podia imposar-se del tot, especialment després de l'episodi de 1719, car compartia la sobirania amb el rei de França – i amb qui Felip V s'hi tornava a enfrontar militarment-, la frontera augmentava la sensació d'inestabilitat i la classe dirigent s'havia identificat políticament amb l'altre bàndol.

D'altra banda, aquesta classe dirigent, connectada amb les xarxes comercials pirinenques, necessitava el manteniment dels privilegis medievals per conservar i augmentar el seu estatus polític i econòmic. I sembla que així es poden explicar les contradiccions polítiques per part de tothom i per tant sota el compromís del control del contraban (especialment de tabac) es negociaren els privilegis, usos i costums dels andorrans després d'un procés judicial amb les autoritats espanyoles. Tot allò acabà fructificant amb la publicació del *Manual Digest* d'Antoni Fiter i Rossell (Veguer episcopal des de 1737 i membre de les xarxes familiars que controlaven gairebé tots els interessos comercials) el 1748 i que no era més que la cristallització de l'acord entre ambdues parts per renovar l'*estatus quo* antic amb els canvis que s'albiraven a conseqüència de l'enfortiment de la institució monàrquica i de la revolució militar. Ara bé, la part més desfavorida de la societat andorrana seguí practicant el contraban com un *modus vivendi* puntual o habitual, segons conjuntura i necessitat, i aprofitar-se d'allò que antigament havien desenvolupat els focs grossos i que ara feu la resta de la societat andorrana.

21. Felip V, el 1717, pretengué recuperar part dels territoris que sacrificà a la pau d'Utrecht iniciant una ofensiva bèl·lica a la península italiana. Aquests fets acabaren precipitant la formació de la Quàdruple Aliança (Gran Bretanya, França, les Províncies Unides i l'Imperi) el 1718 per frenar les tropes espanyoles a Itàlia, i això portarà de nou el conflicte a la frontera pirinenca a partir de l'any 1719.

22. Josep Maria TORRAS, "Un municipi català entre la Guerra de Successió i la invasió aliada de 1719. Estructura social i grups dirigents a la Seu d'Urgell", *Recerques* 9 (1979): 29-56. Jordi BUYREU, "La Guerra de Successió i les seves conseqüències com a eixos vertebradors del segle XVIII andorrà"..., p: 80-84.

23. Arxiu Parroquial d'Andorra (APA), Llibre 3 de matrimonis, fol. 14r.

24. Arxiu Parroquial d'Encamp (APE), Llibre 2 de baptismes, f. s/n (11-12-1656).

25. Anem aprofundint en la importància que tingueren les xarxes comercials andorranes en les relacions econòmiques pirinenques. Olivier CODINA, "Relacions transfrontereres i xarxes transpirinenques. Un exemple andorrà dels segles XVII i XVIII" dins de Jaume DANTÍ (Coord.), *L'articulació del territori a la Catalunya moderna*, Barcelona Rafael Dalmau 2015, p: 125-158; Patrici POJADA, "Les xarxes comercials transpirinenques al s. XVIII" dins de Jaume DANTÍ ((Coord.), *Les xarxes urbanes a la Catalunya dels segles XVI i XVII*, Barcelona, Rafael Dalmau 2011, p. 55-77; Jordi BUYREU, "Noves aportacions a les xarxes comercials andorranes dels segles XVII i XVIII"..., p: 148-152.